

Rédey Árpád
Építészet a Bibliában

Építészet, ház, hajlék, lakás, otthon – mindezek valahol, valamiből, valakikkel vagy egyedül létrehozható dolgok. Ezek a szavak jutnak eszünkbe, ha az építészet szót haljuk.

Ha mindezt bibliai értelemben használjuk, minden kimondott szónak külön jelentése van, és valamilyen módon mind a „lakni”, „lakozni”, „valahol lenni” körül forog. A hajlék létrehozásához anyag kell: sokféle anyag, jó anyag. Elég csak körülnézni magunk körül.

Teremtés és építészet

És ez az, ahonnan kiindulhatunk: *létre hozni*. Ha a „lét” szót nézzük, ez ama legegyszerűbb fogalmak egyike, amelyekre csak rámutatni lehet, amelyeket csak körülírni vagyunk képesek, de igazában definiálni nem. Ami van, amit nemcsak gondolatomban létezőnek vagy létezhetőnek hiszek, az létezik, annak van léte. Kicsit olyan ez, mintha előbb volna a lehetőség, s azután származna belőle a valóság. Létkérdés, földi lét, egyedüllét (magány), tudatos lét, földi lét, lét és idő. És máris itt tartunk a teremtésnél.

A különböző vallások teremtésről alkotott elképzelései sokfélék, és egymástól nagyban különböznek, ezért szükséges hangsúlyoznunk, hogy a **bibliai teremtéstörténet**¹ a teremtéelméletek között is egyedülállónak számít: 1) a semmiből történt, 2) befejezett, 3) tökéletes teremtésről van szó: „És látá Isten, hogy minden a mit teremtett vala, ímé igen jó. És lőn este és lőn reggel, hatodik nap” (1 Móz 1,31).

Noé bárkája

A bárka – már csak méretei folytán is – az első figyelemre méltó építmény.

A Genézis (Mózes első könyve) leírását gyakran éri az a vád, hogy egy ilyen méretű bárka aligha tölthette be az életmentő szerepét. De ha egy könyök 58 cm-nek felel meg (bár lehet, hogy csak 48 cm volt), akkor a bárka 183 m hosszú, 30 m széles és kb. 18,3 m magas lehetett. Ha egy ilyen nagyságú, doboz alakú építményt képzelünk el (és miért ne tehetnénk, amikor különleges rendeltetésről volt szó), annak befogadóképessége elérte a 97 200 köbmétert, ami megfelel kb. 2000 marhaszállító kamionnak (melyek egyenként 18–20 marhát vagy 60–80 sertést vagy 80–100 juhot szállítanak). Ma csak 290 szárazföldi fő fajról tudunk, amelyek nagyobbak a juhnál, 757 fajról, amelyek nagyobbak a patkánynál, de kisebbek a juhnál, vala-

¹ A teremtés könyvének egyik illusztrációja a Bowyer Bibliában (Bolton Múzeum, Anglia).

mint 1358 fajról, amelyek kisebbek a patkánynál. Ezekből a fajokból két-két példány kényelmesen elférne a **bárkában**², sőt még a takarmánynak is bőségesen maradna hely.

Áradás, eső, „a mélység forrásai is felfakadtak” (1 Móz 7,10), 110 napos lebegés a vízen, majd jön az apadás további 220 nap, majd a felszáradás. Mindez közel egy év. Elképzelhetjük, hogy ez idő alatt minden kipusztult a földön.

Az özönvíz után Noé utódai ismét benépesítették a földet. Isten Noé áldozatának bemutatása után szövetséggel és ígérettel pecsételte meg az újonnan induló emberi történelem iránti jóindulatát. Ekkor hangzottak el a megváltozott életrenddel kapcsolatos kijelentések és rendelkezések is: 1) Az évszakok megjelenése (8,22). 2) A szivárvány, mint az Istennel kötött szövetség jelképe – a „nem lesz újabb özönvíz” ígérete (9,13). 3) Az étrend kibővülése (9,3). 4) Az állatok félelme az embertől (9,2). 5) Az igazságszolgáltatás.

Mindennek, az építészet a Bibliában témával erős összefüggése van, hiszen mindent előlről kellett kezdeni új szabályok szerint.

Az Özönvíz után Noé utódaitól szaporodott el az emberiség, megjelentek a különböző népcsoportok. Az özönvíz istenítélet okozta megrázkódtatása nyomán emberileg érthető lehetett, hogy kezdetben egymás közelében telepedtek le, féltek a szétvándorlástól, és egy magas toronnyal kívántak védekezni egy esetleges újabb áradás ellen.

Azonban azt is kifejezték ezzel, hogy *nem hisznek*, nem bíznak Isten ígéretében, miszerint nem lesz újabb özönvíz (9,11), valamint *dacoltak* azzal az isteni rendelkezéssel, hogy *szaporodjanak és sokasodjanak, töltsék be a földet* (ld. Isten rendelkezését a teremtés és az özönvíz után: 1,28; 9,1), sőt kifejezetten az ellenkezőjét fogalmazták meg az építés indokaként: „el ne széledjünk az egész föld színén” (1 Móz 11,4).

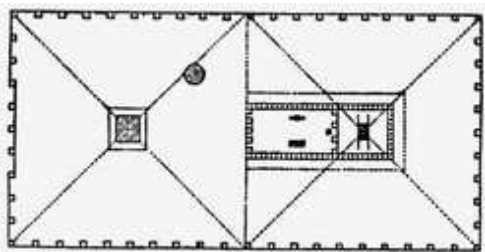
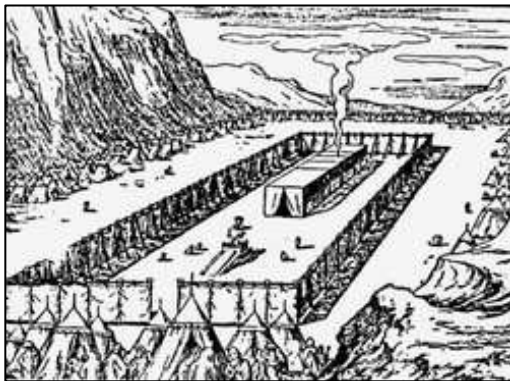
² Johan Huibers eredeti méretű „Noé bárkája” (2012, Dordrecht, Hollandia)

A sátor és berendezése Izrael népének vándorlása korában

Mózes II. könyvének 25. része és Mózes II. könyvének 26. része aprólékos részletességgel mutatja be, a **sátor** (hajlék) építésének és berendezésének rejtelmait. (utasításait) Mai ésszel is mérnöki pontosságú instrukciók sokasága fogalmazódott meg ezekben a könyvekben.

Alább több helyen emlegetett faanyag, melyet a sátor, és egyéb építmények, és a berendezési tárgyak anyagaként is használtak: a sittim-fa (akácfa). Ennek a fának az anyaga kemény és finom erezetű, a szent sátor építéséhez és berendezéséhez használták fel:

„És szóla az Úr Mózeshez, mondván: Szólj az Izráel fiainak, hogy szedjenek nékem ajándékokat; minden embertől, a kit szíve hajt arra, szedjete nékem ajándékokat. Ez pedig az az ajándék, a mit tőlök szedjete: arany és ezüst és réz. És kék, és bíborpiros, és karmazsinszinű fonal, meg len fonal, és kecskeszőr. És veresre festett koszbőrök, és borzbőrök, és sittim-fa. Mécsbe való olaj, kenet-olajhoz való arómák, és füstöléshez való fűszerek. Ónix-kövek és foglalni való kövek, az efódhoz és a hósenhez. És készítsenek nékem szent hajlékot, hogy ő közöttök lakozzam. Mindenestől úgy csináljátok, a mint én megmutatom néked a **hajléknak formáját**,³

és annak minden edényeinek formáját. És csináljanak egy **ládát**⁴ sittim-fából; harmadfél sing hosszút, másfél sing széleset, és másfél sing magasat. Borítsd meg azt tiszta arannyal, belől is kívül is megborítsd azt, és csinálj reá köröskörül arany pártázatot. És önts ahhoz négy arany karikát, és illeszd azokat a négy szegeletére; egyik oldalára is két karikát, a másik oldalára is két karikát. Csinálj rúdakat is sittim-fából, és azokat is megborítsd arannyal. És a rúdakat dugd a láda oldalain levő karikákba, hogy azokon hordozzák a ládát. A rúdak álljanak a láda karikaiban; ne vegyék ki azokból. És a bizonyrágot, a melyet néked adok, tedd a ládába. Csinálj fedelet is tiszta aranyból: harmadfél sing hosszút, és másfél sing széleset. Csinálj **két Kérubot** is aranyból, vert aranyból csináld azokat a fedélnek két végére. Az egyik Kérubot csináld az egyik végére innen, a másik Kérubot a másik végére onnan: a fedélből csináljátok ki a Kérubokat annak két végén. A Kérubok pedig terjeszszék ki szárnyaikat fölfelé, betakarva szárnyaikkal a fedelet; arczaik egymásfelé legyenek; a Kérubok arcza a fedél felé forduljanak. A fedelet pedig helyezd a ládára felül, a ládába pedig tedd a bizonyrágot, a melyet adok néked. Ott jelenek meg néked, és szólok hozzád a fedél tetejéről, a két Kérub közül, melyek a bizonyrág ládája felett vannak, mindazokról, a mi-

pedig tedd a bizonyrágot, a melyet adok néked. Ott jelenek meg néked, és szólok hozzád a fedél tetejéről, a két Kérub közül, melyek a bizonyrág ládája felett vannak, mindazokról, a mi-

³ A sátor alaprajza

⁴ A frigyláda

ket általad parancsolok az Izráel fiainak. Csinálj **asztalt** is sittim-fából, két sing hosszút, egy sing széleset, és másfél sing magasat. És borítsd be azt tiszta arannyal, és csinálj reá köröskörül arany pártázatot. Csinálj reá köröskörül egy tenyérnyi karájt, karajára pedig csinálj köröskörül arany pártázatot. Négy arany karikát is csinálj hozzá, és illeszd a karikákat a négy lábának négy szegletére. A karáj mellett legyenek a karikák rúdtartókul, hogy hordozhassák az asztalt. Azokat a rúdakat is sittim-fából csináld és arannyal borítsd be, és azokon hordozzák az asztalt. Készítsd el tállait is, csészéit is, kancsóit is, kelyheit is, a melyekkel ital-

áldozatot áldoznak; tiszta aranyból csináld azokat. És tégy az asztalra szent kenyeret, mely mindenkor előttem legyen. Csinálj **gyertyatartót**⁵ is tiszta aranyból; vert aranyból készüljön a gyertyatartó; annak szára, ága csészéi, gombjai és virágai ugyanabból legyenek. Hat ág jöjjön ki oldalaiból; három gyertyatartó-ág az egyik oldalból, és három gyertyatartó-ág a másik oldalból. Mandolavirág formájú három csésze az egyik ágon, gombbal és virággal; és mandolavirág formájú három csésze a másik ágon is, gombbal és virággal; így legyen a gyertyatartóból kijövő mind a hat ágon. A gyertyatartón pedig négy mandolavirág formájú csésze legyen, gombjaival és virágaival. Gomb legyen a belőle kijövő két ág alatt; ismét gomb a belőle kijövő két ág alatt, és ismét gomb a belőle kijövő két ág alatt; így a gyertyatartóból kijövő mind a hat ág alatt. Gombjaik és ágaik magából legyenek; egy darab tiszta aranyból legyen verve az egész. Csinálj hozzá hét mécset is, és úgy rakják fel mécsseit, hogy előre világítsanak. Hamvvevői és hamutartói is tiszta aranyból legyenek. Egy tálentom tiszta aranyból csinálják azt, mindezeket az eszközöket. Vigyázz, hogy arra a formára csináld, a mely a hegyen mutattatott néked” (2 Móz 25,1–40).

Mózes II. könyve 26. fejezete aprólékos részletességgel mutatja be, a **sátor**⁶ (hajlék) épí-

tés rejtelseit: „A hajlékot pedig tíz kárpitból csináld: sodrott lenből, és kék, és bíborpiros, és karmazsin színűből, Kérubokkal, mestermunkával készítsd azokat. Egy-egy kárpit hossza huszonnyolcz sing legyen, egy-egy kárpit szélessége pedig négy sing; egy mértéke legyen mindenik kárpitnak. Öt kárpit legyen egymással egybefoglalva, ismét öt kárpit egymással egybefoglalva. És csinálj hurkokat kék lenből az egyik kárpit szélén, a mely az egybefoglaltak között szélről van; ugyanezt csináld a szélső kárpit szélével a másik egybefoglalásban is. Ötven hurkot csinálj az egyik kárpiton; ötven hurkot csinálj ama kárpit szélén is, a mely a másik egybefoglalásban van; egyik hurok a másiknak átlellenében legyen. Csinálj ötven arany horgocskát is, és e horgocskákkal foglald össze egyik kárpitot a másikkal,

⁵ Hétágú gyertyatartó (menóra)

⁶ A szent sátor és környezete

hogy a hajlék egygyé legyen. Ezután csinálj kecskeször **kárpitokat** sátorul a hajlék fölé; tizenegy kárpitot csinálj ilyen. Egy kárpit hossza harmincz sing legyen, szélessége pedig egy kárpitnak négy sing; egy mértéke legyen a tizenegy kárpitnak. És foglald egybe az öt kárpitot külön, és a hat kárpitot külön; a hatodik kárpitot pedig kétrét hajtsd a sátor elejére. És csinálj ötven hurkot az egyik kárpit szélén, a mely az egybefoglaltak között szélről van; és ötven hurkot a kárpit szélén a másik egybefoglalásban is. Csinálj ötven rézhorgocskát is, és akaszd a horgocskákat a hurkokba, és foglald egybe a sátort, hogy egygyé legyen. A sátor kárpitjának fölösleges része, a fölösleges kárpitnak fele csüggjön alá a hajlék hátulján. Egy singnyi pedig egyfelől, és egy singnyi másfelől, abból, a mi a sátor kárpitjainak hosszában fölösleges, bocsáttassék alá a hajlék oldalain egyfelől is, másfelől is, hogy befedje azt. Csinálj a sátornak takarót is veresre festett koszbőrökből, és e fölé is egy takarót borzbőrökből. Csinálj a hajlékhoz deszkákat is sittim-fából, felállogatva. A deszka hossza tíz sing legyen; egy-egy deszka szélessége pedig másfél sing. Egy-egy deszkának két csapja legyen, egyik a másiknak megfelelő; így csináld a hajlék minden deszkáját. A deszkákat pedig így csináld a hajlékhoz: húsz deszkát a déli oldalra, délfelé. A húsz deszka alá pedig negyven ezüst talpat csinálj, két talpat egy-egy deszka alá, annak két csapjához képest; megint két talpat egy-egy deszka alá, a két csapjához képest. A hajlék másik oldalául is, észak felől húsz deszkát. És azokhoz is negyven ezüst talpat; két talpat egy deszka alá, megint két talpat egy deszka alá. A hajlék nyugoti oldalául pedig csinálj hat deszkát. A hajlék szegleteiül is csinálj két deszkát a két oldalon. Kettősen legyenek alólról kezdve, felül pedig együtt legyenek egy karikába foglalva; ilyen legyen mindkettő; a két szeglet számára legyenek. Legyen azért nyolcz deszka, és azokhoz tizenhat ezüst talp; két talp egy deszka alatt, megint két talp egy deszka alatt. Csinálj reteszlúdagokat is sittim-fából; ötöt a hajlék egyik oldalának deszkáihoz. És öt reteszlúdag a hajlék másik oldalának deszkáihoz; és a hajlék nyugoti oldalának deszkáihoz is öt reteszlúdag hátulról. A középső reteszlúd pedig a deszkák közepén az egyik végtől a másik végig érjen. A deszkákat pedig borítsd meg arannyal, és karikákat is aranyból csinálj azokhoz a reteszlúdag tartói gyanánt; a reteszlúdagokat is megborítsd arannyal. A hajlékot pedig azon a módon állítsd fel, a

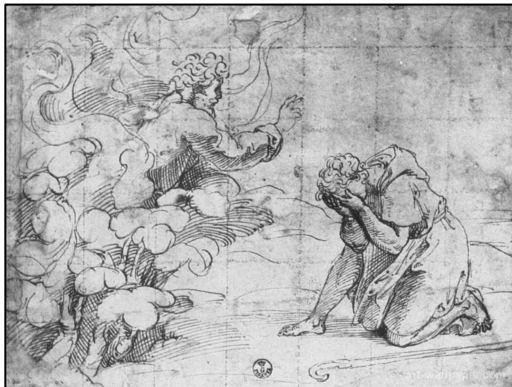

mint néked a hegyen mutattatott. És csinálj függönyt, kék, és bíborpiros, és karmazsinszínű, és sodrott lenből; Kérubokkal, mestermunkával készítsék azt. És tedd azt sittim-fából való, arannyal borított négy oszlopra, a melyeknek horgai aranyból legyenek, négy ezüst talpon. És tedd a függönyt a horgok alá, és vidd oda a függöny mögé a bizonyság ládáját és az a függöny válassza el néktek a szent helyet a szentek szentjétől. Azután tedd rá a fedelet a **bizonyság ládájára**⁷ a szentek szentjébe. Az asztalt pedig helyezd a függönyön kívül, és a gyertyatartót az asztal ellenébe, a hajlék déli oldalába; az asztalt pedig tedd az északi oldalba. És csinálj leplet a sátor nyílására is, kék, és bíborpiros, és karmazsin-

⁷ A frigyláda másik neve, amelyet a szövetség ládájának és Isten ládájának is neveztek.

színű, és sodrott lenből, hímző munkával. A lepelhez pedig csinálj öt oszlopot sittim-fából, és borítsd meg azokat arannyal; azoknak horgai aranyból legyenek, és önts azokhoz öt réztalpat” (2 Móz 26,1–37).

Mózes, amikor halála előtt megáldja a törzseket, Istent ugyanis „a csipkebokorban lakozónak” nevezi: „A csipkebokorban lakozónak jóakarata szálljon József (törzsének), fivérei koszorúsának fejére” (5 Móz 33,16). Ám valóban úgy vélte volna Mózes, hogy Isten lakóhelye egy növény, még ha először annak képében nyilatkozott is meg számára? Nyilvánvalóan nem, inkább arról van szó, hogy az égő csipkebokor, ahol a Mindenható először megnyilatkozott, Mózes számára Isten szimbóluma lett: „Megjelent az Örökkévaló angyala tűzlángban, a csipkebokor közepéből, s azt látta, hogy a bokor tűzzel ég, de nem hamvad el. Így szólt Mózes: Közelebb lépek, megnézem ezt a különös látványt, miért nem ég el a bokor? Mihelyt látta az Örökkévaló, hogy odalép megtekinteni, **megszólította Isten a csipkebokor közepéből,**⁸ s mondta neki: Mózes, Mózes! Itt vagyok – válaszolta” (2 Móz 3,2–4).

Minek a szimbóluma lehet az egyszerű csipkebokor (az egyik legigénytelenebb sivatagi növény), amely ég, de nem éget, fényt és meleget ad, és nem enyészik el, lángol, de nem pusztít? Nyilvánvalóan ez jelképezi Mózes számára az Egy istent és a Mindenható szavát, tanítását. Az égő, de nem égető tűztörvény, a Tóra, amely az életet, az ember javát szolgálja. Nem véletlen tehát, hogy az égő csipkebokor a zsidóság egyik fontos vallási szimbóluma lett. S éppen azért kéri Mózes „a csipkebokorban lakozó” áldását Józsefere, hogy a később oly sok megpróbáltatásban részesült törzs fennmaradását, Isten irgalmát kérje számukra.

A lakás az ókorban

Az ókori Közel-Keleten – akárcsak ma – az egyik legfontosabb építőanyag a vályog volt. Bár a mocsárvidékeken kedveltek voltak a nádházak, mégis többnyire napon szárított téglákból építkeztek szegényebbek és gazdagok egyaránt

Az indiai égetett téglás, csatornás házak különleges kivételek voltak, Mezopotámiában vagy Egyiptomban csak a monumentális épületek készültek ilyen kemény anyagból. Az antik világban elterjedt volt a kőépítkezés.

A gazdagabbak persze egészen másféle körülmények között éltek, mint a köznép, egy római előkelő palotájának az udvaros-átriumos, ősi mintájú ház csak mellékes része volt. A no-

mádok persze sátrokban laktak, a letelepedés nem csak tevékenységben, hanem életkörülményekben is sok változást hozott a számukra.

A ház az ókori Keleten is szent hely, az egész világ szimbóluma, s benne ott volt a házi oltár vagy szentély, sőt helyenként – például Mezopotámiában – a házba temetkeztek is.

A **berendezés** a társadalmi helyzettől függött. A közel-keleti és antik világ jól ismert bútordarabja volt a szék, ettől ke-

⁸ Penni Giovanni: *Az Úr megjelenik Mózesnek az égő csipkebokorban*

letre viszont nem használták, sőt, az arab terjeszkedéssel a középkorban eltűnik egész Ázsiából. A skorpiók miatt a földön nem volt tanácsos aludni, ezért ágyakat is használtak. A szekrény még ismeretlen, a ruhák, értékek tárolója a láda. A vagyon tükre volt a legértékesebb berendezési tárgy: a textil drapéria, mint terítő, faliszőnyeg, függöny.

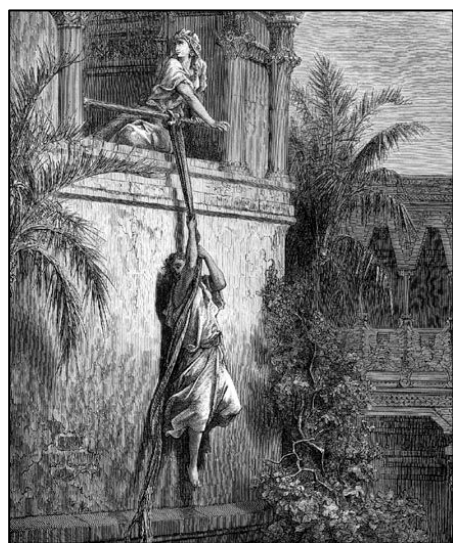
Olaj- és faggyúlámpásokkal világítottak, fűtésre nemigen volt szükség. A rómaiak az általuk meghódított hidegebb tartományokban olyan fűtőrendszereket építettek a palotákba, amelyek egy központilag melegített medencéből vezették szét a gőzt a padló alá, illetve a falakban futó járatokba.

Az államok határai közé be-betelepülő nomád közösségek persze másképpen laktak: hozták magukkal sátraikat, és a városok között folytatták vándorlásukat. Ennek megfelelően viszonylag kevés tárgyuk lehetett. A földművelésre való áttérés során – ha erre sor került – lassan ők is odahagyták sátraikat, és átvették az őshonosok életmódját.

A közel-keleti és a görög-római házak az udvar köré szerveződtek, innen nyíltak a különféle helyiségek, míg az utca felé zártak voltak, a főkapun kívül még ablak is alig-alig nyílt arra. **Lapos tetejük** kedvelt tartózkodási- és alvóhely volt. Ennek a szerkezetnek az éghajlat volt az oka: az árnyas udvarról hűs levegő jött a szobákba, és a tetőn aludtak, ahol éjjel elviselhetőbb volt a hőmérséklet, mint a házban.

A Biblia számos eseménye játszódik a házak felső szobájában vagy a háztetőn. Izráel városainak alapvető építőanyaga a durván faragott kő volt, az áthidalásokat fagerendákkal oldották meg. A házak építésekor először egy egyszerű, kocka alakú, egyterű szobát falaztak, a tetőre pedig a külső falhoz illesztett lépcsősor vezetett. A tulajdonosok igényeinek növekedésével, az alsóbb szintekhez újabb szobákat illesztettek. A házak második, harmadik szintjére az épület belsejében levő létrákon lehetett feljutni. Nagyobb tárgyakat kívülről, a tetőn hagyott nyíláson át eresztettek le a lakásba.

A városfalhoz „ragasztott” házak külső lépcsőin a fal tetejére juthattak, és viszonylag könnyen leereszkedhettek a falon (azaz a városon) kívülre.

Így szöktek át Józsué kémei is a városfalon: „... alábocsátá azért őket kötélén, az ablakon (mert az ő háza a kökerítésen [vagyis a városfalon] volt) (Józsué 2,15). Így szöktette meg Mikál Dávidot: **„És lebocsátá Mikál Dávidot az ablakon;**⁹ ő pedig elszaladt” (1 Sámuel 19:12). (A városfalra „ragadt” háznak lehetett közvetlenül a falon kívülre nyíló ablaka is.) Pált is így menekítették ki a tanítványok Damaszkuszról [a fal tetejére feljutás egyik lakóház külső lépcsőjén történhetett – ez nem volt különös alpinista teljesítmény, a beszámoló nem is említi: „Saulnak azonban tudomására jutott a merénylet terve. Még a kapukat is éjjel-nappal őrizték, hogy megölhessék; de a tanítványok elvitték, és éjjel a városfalon lebocsátották egy kosárban” (ApCsel 9,24). (Ld. még 2 Kor 11,32)

⁹ Gustave Doré: *Dávid menekülése az ablakon át*

A házak tetején a napi forróság elmúltával pihentek, társadalmi életet éltek az emberek: „A ház pedig tele volt férfiakkal és asszonyokkal, és ott voltak a filiszteusok összes fejedelmei, és a tetőzeten közel háromezeren, férfiak és asszonyok, a Sámson játékának nézői” (Bírák 16:27).

A háztetőkről – a peremén felfalazott parapeten áthajolva – le lehetett kiáltani az utcára is: „A mit néktek a sötétben mondok, a világosságban mondjátok; és a mit fülbe súgva hallotok, a háztetőkről hirdessétek” (Máté 10,27). A lapos tető csendes, világos hely a reggeli imádsághoz: „Másnap pedig [...] felméne Péter a háznak felső részére imádkozni hat óra tájban” (ApCsel 10,9).

Templomok építése

„Készítsetek nekem **szentélyt**,¹⁰ hogy köztük lakozzam” (2 Móz 25,8).¹¹ Ezt bibliai idézetet gyakran célzatos fordításban („hogy benne lakozzam”) ültetik át, ami alapvető különbséget jelent a Szentírás eredeti gondolata és a hétköznapi ember felfogása, vagyis a közgondolkodás között. A legtöbben ugyanis úgy vélik, Isten „lakhelye” a templom épületében van, holott a szent szöveg helyes fordítása: Isten „köztük”, tehát az emberek között, vagy „bennük”, a hívők lelkében kíván jelen lenni. (Ezt támasztja alá az eredeti héber szócska: betokhám, melynek fordítása „köztük”, vagy „bennük”, és nem betokhó = közte, benne.)

Nem Istennek van szüksége a Szentélyre, a templomokra, hanem éppen az embereknek, akik ott a Mindenható dicséretére egybegyűlnek. Nem „benne”, nem az épületben, hanem „köztük”, az emberekben, a hívők lelkében lakik az Örökkévaló!

Még akkor sem igazolható a közfelfogás, ha a templomépületet az ember valóban különleges, mondhatni szakrális helynek érzi, vagy ha a történelem azt valóban azzá emelte is. A Mindenható Isten tehát az emberek között, az ember lelkében lakozik. Nem véletlen, hogy a Talmud egyik mondása éppen ezt a gondolatot rögzíti. Eszerint Isten így szól hozzánk: „Mindenütt, ahol emberi lábnyomra bukkansz, ott vagyok Én”.

Egy hászid mestert – Martin Buber lejegyzése szerint – egyszer megkérdezett a tanítványa: Rabbi, hol lakik Isten, hol találom Őt? – A társai ráförmedtek: Hogy kérdezhetsz ilyet? Hiszen az egész világ tele van az Ő dicsőségével! – Egyesek a zsoltárverset idézték: „A mennyek elsorolják az Ő dicséretét, és keze munkáját hirdeti az égbolt.” – A mester azonban csak így szólt csendesen: Fiam, Isten ott van, ahol beengedik...

A hívő embernek, hogy Istenre találjon, meg kell nyitnia szívének-lelkének ajtaját, s ehhez nyitottságra, és mindenekelőtt a saját jóakaratra van szüksége. A templom nem Isten lakhelye, csak nekünk van szükségünk arra, a Mindenható nem „benne”, hanem „bennünk”, köztünk, a mi lelkünkben lakozik...

¹⁰ A budapesti Dohány utcai zsinagóga

¹¹ Ez a mondat olvasható a budapesti Dohány utcai zsinagóga homlokzati falán is.

Jerikói események

A Biblia így számol be a történekekről, hűen bemutatva, hogy azokban az időkben miért úgy alakították ki az épített környezetet, és azt hogyan használták: „És Józsué, a Nún fia, elküldte Sittimből titkon két férfiút kémekül, mondván: Menjetek el, tekintsetek meg azt a földet és **Jerikót**.¹² Azok pedig elmenének, és bemenének egy parázna asszonynak házába, a kinek Ráháb vala neve, és ott hálának. Mikor pedig megjelentették ezt Jerikó királyának, mondván: Íme, férfiak jöttek ide ez éjszaka az Izráel fiai közül e földnek kémlelésére; Akkor küldte Jerikó királya Ráhábhoz, mondván: Hozd ki a férfiakat, a kik bementek hozzád, a kik házadba mentek, mert azért jöttek, hogy kikémleljék az egész földet. Az asszony pedig fogá a két férfiút, és elrejté vala őket, és monda: Úgy van! Bejöttek hozzám a férfiak, de azt sem tudom, honnan valók voltak. És kimentek e férfiak kapuzáráskor a setétben; nem tudom, hová mentek a férfiak; siessetek gyorsan utánuk, mert utolérhetitek őket. Pedig ő felhágatta őket a házhéjára, és elbujtatta őket a száraz len közé, a mely néki a házhéjára volt kirakva. És utánuk sietének a férfiak a Jordánhoz vivő úton a rév felé; a kaput pedig bezárták, azután, hogy kimenének azok, a kik őket üldözik vala. Ők pedig még le sem feküvének, a mikor felméne ő hozzájuk az asszony a házhéjára, És monda a férfiaknak: Tudom, hogy az Úr néktek adta ezt a földet, és hogy megszállt minket a félelem miattatok, és hogy e földnek minden lakosa megolvad előttetek. Mert hallottuk, hogy megszáritotta az Úr a Veres tenger vizét előttetek, a mikor kijöttetek Egyiptomból. ... És a mint hallottuk, megolvadt a mi szívünk, és nem támadt többé bátorság senkiben sem miattatok. Bizony az Úr, a ti Istenetek az Isten fenn az égben és alant a földön! Most azért esküdjetek meg kérlek, nékem az Úrra, hogy a mint én irgalmasságot cselekedtem veletek, ti is irgalmasságot cselekesztek majd az én atyámnak házával, és igaz jelt adtok nékem, Hogy életben hagyjátok az én atyámat

és anyámat, férfi és nőtestvéreimet, és mindent, a mi az övék, és megmentitek a mi lelkünket a haláltól. És mondának néki a férfiak: A mi lelkünket érje helyettetek a halál, ha meg nem jelentitek ezt a mi dolgunkat. És ha nekünk adja az Úr ezt a földet, irgalmasságot és igazságot cselekszünk veled. **Alábocsátá azért őket kötélén az ablakon**¹³

(mert az ő háza a kőkerítés falán vala, és ő a kőkerítésen lakik vala). És monda nekik: A hegyre menjetek, hogy rátok ne találjanak az üldözők, és ott rejtőzködjetek három napig, a míg visszatérnek az üldözők; azután pedig menjetek a magatok útján. A férfiak pedig mondának néki: Ártatlanok

leszünk ezen te esketésedről, a mellyel te megeskettél minket! Ha bejövünk mi erre a földre, kösd e veres fonálú zsinórt ahhoz az ablakhoz, a melyen alábocsátottál minket; atyádat, anyá-

¹² A jerikói várfal maradványai

¹³ Julius Schnorr von Carolsfeld: *Menekülés Ráháb házából*

dat és atyádfiait pedig, és atyádnak egész háznépét gyűjtsd be magadhoz a házba” (Józs 2,1–18).

„**Jerikó**¹⁴ pedig be- és elzárkózott vala az Izráel fiai miatt, se ki nem jöhetett, se be nem mehetett senki. És monda az Úr Józsuénak: Lásd! kezedbe adtam Jerikót és királyát a sereg vitézeivel együtt. Azért járjátok körül a várost mind ti hadakozó emberek, megkerülvén egyszer a várost. Így cselekedjél hat napon át. És hét pap hordozzon hét kos-szarvból való kürtöt a (frigy)láda előtt, a hetedik napon azonban hétszer kerüljétek meg a várost, a papok pedig kürtöljenek a kürtökkel. És ha majd belefúnak a kos-szarvba, mihelyt meghalljátok a kürtnek szavát, kiáltson fel az egész nép nagy kiáltással, és leszakad a város kőfala magától, és felmegy arra a nép, kiki az előtte való helyen. Előhívá azért Józsué, a Nún fia, a papokat és monda nékik: Vegyétek fel a frigyládát, hét pap pedig vigyen hét kos-szarvból való kürtöt az Úr ládája előtt. A népnek pedig monda: Menjetek el, és kerüljétek meg a várost, a fegyveresek pedig menjenek az Úr ládája előtt. És úgy lőn, a mint mondotta vala Józsué a népnek. A hét pap ugyanis, a kik a kos-szarvból való hét kürtöt vivék, az Úr előtt megy vala, és kürtölt vala a kürtökkel, az Úrnak frigyládája pedig utánuk megy vala.

A fegyveresek pedig előttük mennek vala a kürtölő papoknak, és a köznép követi vala a ládát, menvén és kürtölvén kürtökkel. A népnek pedig parancsolt vala Józsué, mondván: Ne kiáltsatok, hangotokat se hallassátok, és szó se jöjjön ki szátokból addig a napig, a míg azt mondom néktek: Kiáltsatok; és akkor kiáltsatok. Körüljárák azért az Úrnak ládjával a várost, egyszer megkerülvén; azután visszatérének a táborba, és az éjszakát a táborban tölték. Józsué pedig felkele jó reggel, és felvevék a papok az Úrnak ládját. És a hét pap, a kik a kos-szarvból való hét kürtöt vivék, az Úr ládája előtt megy vala folyton, és kürtöl vala a kürtökkel, a fegyveresek pedig előttük mennek vala, és a köznép követi az Úrnak ládját, menvén és kürtökkel kürtölvén. A második napon is egyszer kerülék meg a várost, azután visszatérének a táborba. Így cselekedének hat napon át. És lőn a hetedik napon, hogy felkelének, mihelyt a hajnal feljöve, és megkerülék a várost a szokott módon hétszer; csak ezen a napon kerülék meg a várost hétszer. És lőn, hogy a hetedik forduláskor kürtölnek vala a papok a kürtökkel,

Józsué pedig monda a népnek: Kiáltsatok, mert néktek adta az Úr a várost! És legyen a város maga, és minden, a mi benne van, teljesen az Úrnak szentelve; csak a parázna Ráháb maradjon életben, ő és mindazok, a kik vele vannak a házban, mert elrejtette a követeket, a kiket küldöttünk volt... Kiálta azért a nép, mihelyt kürtölének a kürtökkel. Lőn ugyanis, a mint meghallá a nép a kürtnek szavát, kiálta a nép nagy kiáltással, és **leszakada a kőfal magától**,¹⁵ és felméne a nép a városba, kiki az előtte való helyen, és bevék a várost. És teljesen kipusztítának mindent, a mi csak vala a városban ... A két férfiúnak pedig, a kik megkémlélték vala a földet, monda Józsué: Menjetek be a parázna asszonyinak házába és hozzátok ki onnét az asszonyt és mindazt, a mije van, a miképpen megesküdtetek néki.

¹⁴ A jerikói várfal maradványai

¹⁵ Julius Schnorr von Carolsfeld: *Jerikó ostroma*

Bemenének azért a kémlelő ifjak, és kihozák Ráhábot, és az ő atyját, anyját és az ő atyjafiait, és mindazt, a mije vala, és minden cselédjét is kihozák, és helyezék őket Izráel táborán kívül. A várost pedig megégették tűzzel, és mind azt, a mi benne vala; csakis az ezüstöt és aranyat és a réz- és vasedényeket rakták az Úr házának kincsei közé” (Józs 6,1–24).

Ezzel kapcsolatban nézzük a régészet feltárt bizonyítékait: Jerikó eleste olyan esemény volt, mely nem csak a kortárs kánaániták tudatában hagyott nyomot, hanem a város romjain is. Ezek a romok szolgáltatják a leg-erősebb bizonyítékokat a kivonulásról és Kánaán elfoglalásáról. **John Garstang** professzor kiterjedt ásatai 1930 és 1936 között feltárták a városfalakat, melyeket természetfölötti erők pusztítottak el Józsué idejében. Garstang arra az eredményre jutott, hogy a várost Józsué korában kettős fal vette körül, és mindkét fal leomlott annak a dombnak lejtőjére, melyen Jerikó épült. Garstang az eseményt földrengésnek tulajdonította, ami igazolja, hogy a várost Józsué korában nem rohammal vették be, hanem isteni beavatkozás pusztította el. Azt is megállapította, hogy a várost olyan sűrűn lakták, hogy falának tetején magánházak is álltak. Gerendákat fektettek le a két fal között, és ezekre építettek. Palesztina egyetlen más feltárt városában sem találták nyomát annak, hogy a városfal tetején házak épültek volna. Ráhábról, aki a kémeket háza ablakából eresztette le, említi a Biblia, hogy „az ő háza a kökerítés falán volt, és ő a kökerítésen lakott” (Józs 2,15).

Ez a tény a Biblia írójának számára is egészen rendkívüli volt, mert sohasem látott **a város falán**¹⁶ épített házakat, és ezért olvasóinak is elmagyarázta, akik egyébként nem érthették volna, hogyan bocsáthatta alá a kémeket Ráháb egy ablakon keresztül úgy, hogy azok ugyanakkor a városfalakon kívülre jutottak. Garstang ásatai azt is igazolták, hogy szándékosan, tervszerű előkészületek után gyújtották fel a várost, és a pusztító tüzet még táplálták is. „A szokatlanul vastag hamuréteg és a roppant hőség nyomai azt a benyomást keltik, hogy a tüzet előkészítették és tüzelőanyaggal még jobban felszították. A hamu között elszenesedett nád és fa nyomait találtuk, és bár tény, hogy ugyanilyen anyagot használtak a helybeliek tetőfedésre, de itt az arra a célra szükséges mennyiség tízszeresét találtuk. Bőségesen találtunk ilyen nyomokat a házakon kívül és belül is. Ugyanez a helyzet a városfalak közötti területen, ahol az elégett anyag magassága néhol a másfél métert is eléri. A fő fal belső oldalán a feltárás után évekig tisztán látszottak a tűzvész nyomai.”

A jelek szerint tehát Jerikót a megfelelő előkészületek után felégették. A tények azt mutatják, hogy tűzáldozatnak szánták, pontosan úgy, ahogy Józsué könyve megörökítette: „A várost pedig megégették tűzzel, és mindazt, ami benne volt” (Józs 6,24). Jerikó lakosságát mindennapi tevékenységük közben érte a pusztulás Ez világosan látszik a lerombolt házakban talált háztartási eszközök tömegéből, amelyekben elszenesedve ugyan, de minden tévedést kizáróan ott maradtak az utolsó étkezés nyomai. A család ételkészletét képező datolyát, árpát, zabot, olajbogyót, hagymát és borsot találtak a kenyéren kívül, és nagy mennyiségű kelt tésztát, amit a másnapi sütéshez készítettek elő. Mindez mutatja, milyen váratlanul érte a katasztrófa Jerikó lakosságát, és milyen hitelesen örökítette meg a város pusztulását a Biblia. Mindez 3400 évvel ezelőtt történt.

¹⁶ Jerikói falmaradvány